Akademik Mustafa Cerić (Reisu-l-ulema 1993-2012)

FUNDAMENTALNO RAZUMJEVANJE VJERE I MORALA

Akademician Mustafa Cerić (Reisu-l-ulema 1993-2012)

A FUNDAMENTAL UNDERSTANDING OF FAITH AND MORALITY

APSTRAKT

Pošto je na početku bila riječ, riječ biva s čovjekom dok god je na ovome svijetu i riječ će bit s njim na kraju njegovog ovozemaljskog života kao svjedok za njega ili protiv njega kada bude svodio račun pred Stvoriteljem, kojem je bio dužan za svoj život na Ovome svijetu. Stoga je od prevelike važnosti da čovjek razumije fundamentalnu riječ, kao svoj vodič, kao svoj *dīn*, tj., dug, kao svoj uspjeh na Ovome i spas na Drugome svijetu. Autor ovoga članka objašnjava neke fundamentalne riječi ili pojmove u islamu u namjeri da obnovi fundamentalno znanje kod ljudi, koji hoće da spoznaju bît islama u njegovom korijenu kao uvjet za razumijevanje smisla ovozemaljskog života i smisla vjere u Ahiret, drugi, budući ili vječni život. Lakše je živjeti ovaj prolazni život, ako čovjek vjeruje da ima drugi vječni život jer, onaj koji vjeruje da ima dva života, sretniji je od onoga koji misli da ima samo jedan život, koji nema smisla ako je poslije njega ništa.

Ključne riječi: *fundamentalna vjera, al-fiqh al-akbar, al-fiqh all-afḍal, ʿaqā'id, dogma, fundamentalna fizika, khalīfa, "namjesnik" ili „zastupnik", dīn, dug, islam, musliman, miroljubivi čovjek.*

ABSTRACT

Since the word has been at the beginning, the word is being with man as long as he lives in this world and the word will be with him at the end of his earthly life as a witness for him or against him when he will be put on a reckoning before his Lord to whom he was in debt for his life in this world. Thus, it is of a great importance for man to comprehend the fundamental word as his guidance, as his *dīn*, i.e., his debt, as his success here in this world and his salvation in the Hereafter. The author of this article explains some fundamental words or notions in Islam with an intent to renew a fundamental knowledge in men who would like to sense the essence of Islam in its core values as a precondition for an understanding of the purpose of this worldly life as well as for a belief in Ākhirah, i.e., the other eternal life to come. For, it is easier to live a temporal life if man believes that there is another eternal life; for, the one who believes that he/she has two lives is happier than the one who believes that he/she has only one ephemeral life after which is nothing.

Key words: *fundamental faith, al-fiqh al-akbar, al-fiqh al-afḍal, ʿaqā'id, dogma, fundamental physics, khalīfa, "vicegerent" or "envoy", dīn, debt, Islam, Muslim, peaceful man.*

funda-
mentalna
vjera
a|-fiqh
a|-akbar
a|-fiqh
a|-afdal
'aqa'id

I

Ne počinjem iz početka, već počinjem od početka sa terminima i pojmovima za fundamentalno razumijevanje vjere i morala. Nije li njemački filozof Witgenstein[•1] uzviknuo: „Odbijam primiti nagradu za životno djelo! Mi ne znamo što termini znače, moje djelo je bezvrijedno!“[•2] Ako to kaže jedan od najznačajnih filozofa dvadesetog stoljeća, koji je gotovo cijeli svoj život posvetio proučavanju temeljnih termina i pojmova u logici, filozofiji, matematici, filozofiji jezika i filozofiji uma, onda šta možemo reći za one koji nisu ni svjesni tolike važnosti razumijevanja temeljnih ili fundamentalnih jezičkih termina i misaonih pojmova u vjeri i moralu a kamoli da ih sami temeljito razumiju dok se usuđuju o tome drugima javno govoriti i pisati? Nije sramota priznati da se nešto ne zna, ali je sramota i grijeh istrajavati u svom neznanju.

Prva ulema u islamu bila je svjesna važnosti izbora jezičkih termina i misaonih pojmova za fundamentalno razumijevanje vjere i morala. Otuda su jezički termini i misaoni pojmovi rane muslimanske uleme jasni i precizni. Stoga, valja nam se vraćati tim terminima i pojmovima, odnosno valja nam te izgubljene termine i pojmove naći i vratiti ih sebi prije nego što se i sami ne izgubimo u današnjem svijetu izbjeglica. To nam je potrebno zato da bismo se vratili izvoru iz kojeg se naša duša može napiti čiste mudrosti kako bi ugasila sve veću duhovnu žeđ.

[•1] **Ludwig Josef Johann Wittgenstein** (Beč 1889. – Cambridge 1951.), austrijski filozof koji je pridonio nekoliko epohalnih ideja filozofiji, uglavnom u temeljima logike, filozofiji matematike, filozofiji jezika i filozofiji uma. Njegov utjecaj je širok, stavljajući ga među najznačajnijim filozofima 20. stoljeća.

[•2] **Dokaz krize fundamentalne fizike** – Hrvatsko društvo. Dostupno na: http://pubweb.carnet.hr/hdff/wp-content/uploads/sites/156/2014/09/hdff_dokazi_krize_ffizike_hr.pdf. Posljednji put posjećeno 4.3.2020.

Dakako, od pravog i preciznog izbora jezičkih termina i misaonih pojmova u vjeri i moralu, ovisi naše ljudsko razumijevanje, ali time i naša ljudska primjena, fundamentalnih načela vjere i morala u svakodnevnom životu. Vremenom je, nažalost, muslimanska ulema izgubila taj osjećaj važnosti pravilne i precizne upotrebe jezičkih termina i misonih pojmova za fundamentalno razumijevanje vjere i morala što je za posljedicu imalo stanje opće konfuzije i gubitak živog i životnog vjerskog i moralnog duha o čemu najilustrativnije govori životni opus Imama Al-Gazalija (umro IIII.) pod naslovom „Oživljavanje nauke o vjeri".[•3]

[•3] Abu Hamid Al-Ghazali: ***Ihya' 'ulum al-din***...

Današnja muslimanska ulema ima zadatak da iznova nađe izgubljeno terminološko i pojmovno blago za fundamentalno razumijevanje vjere i morala, ono razumijevanje koje nas vodi do trascedentalnog, noumenološkog zakona u ljudskom duhu i umu, koji čovjeka vodi do uspjeha na Ovome i spasu na Drugome svijetu, kao što ga je razumijevanje fundamentalne fizike dovelo do imanentnog, fenomenološkog zakona gravitacije u prirodi. Dakle, kao što postoji fundamentalna fizika, a to je nauka koja prethodi primjenjenoj fizici, tako isto postoji fundamentalna nauka u vjeri i moralu, koja prethodi primjenjenoj vjeri i moralu. I kao što fizičar[•4] mora imati u svom umu i srcu određenu spoznaju o fundamentalnom zakonu u prirodi, zakonu koji je konstantan i respektativan na svakom mjestu i u svakom vremenu, prije nego pristupi testiranju te svoje spoznaje u laboratoriju, tako isto vjernik „*mu'min*", mora imati u svom duhu i umu spoznaju o fundamentalnom zakonu u vjeri i moralu, zakonu koji je utvrđen i potvrđen na svakom mjestu i u svakom vremenu, prije nego ga se testira u laboratoriji dunjaluka, ovog svijeta koji je blizu njegovim tjelesnim osjetilima. Tim njegovim tjelesnim osjetilima daleko je Drugi svijet, ali je blizu njegovom spoznajnom duhu, što mu ga je Svevišnji Allah udahnuo, pod uvjetom da čovjek taj Božiji duh (*rūh*) u sebi održava čistim kroz primjenu fundamentalnog razumijevanja, tj. *al-fiqh al-akbar*, u vjeri i moralu.

[•4] Fizičar proučava ponašanje i interakcije materije i energije u prostoru i vremenu.

Prije nego je nazvana *'aqā'id* (pl. od *'aqīdah* = „dogma“ ili „doktrina“), fundamentalna nauka u vjeri zvala se *al-fiqh al-akbar*, najviše ili najuzvišenije razumijevanje vjere i morala. Tako je tu nauku nazvao Imām-i Azam Abū Hanīfah Al-Nu'mān Ibn Thābit, rođen 80/699. u Kufi, umro 150/767. u Bagdadu. Abū Hanīfah je, dakle, bio začetnik ideje o fundamentalnom razumijevanju vjere prije nego je utemeljio pravnu školu o najboljoj primjeni u praksi vjere i morala *al-fiqh al-al-afdal*[•5], najmoralnija primjena vjere na temelju najvišeg razumijevanja vjere. *Fiqh* je riječ arapskog porijekla, koja znači „razumijevanje“[•6] jezika, tj. razumijevanje riječi, rečenice i misli govornika, kao i razumijevanje teksta, podteksta i konteksta pisca. U ovom slučaju, *fiqh* znači razumijevanje Božijeg, odnosno kur'anskog teksta (*zāhir ili al-āyāt al-muhkamāt*), kur'anskog podteksta (*bātin ili al-āyāt al-mutašābihāt*) te kur'anskog uzročnog, jezičkog i povijesnog konteksta (*sabab al-nuzūl, al-siyāq al-lughawī wa al-siyāq al-tārīkhī*).

Stoga, pojam *al-akbar* u sintagmi *al-fiqh al-akbar*[•7] upućuje na potrebu razumijevanja fundamentalnog govora ili teksta što nam dolazi odozgo, kao Božija objava, kojoj ne prethodi ni naše ljudsko znanje ni naše ljudsko iskustvo. To je ono o čemu je Svevišnji Allah progovorio svom posljednjem Vjerovjesniku i Poslaniku Muhammedu a.s, što mu je Džibril-i Emin prenio u pećini Hira: *Čitaj i uči u ime tvog Gospodara, koji te je stvorio. Stvorio je čovjeka od ugruška. Čitaj i uči! Tvoj Gospodar je Plemenit. On je Onaj koji je poučio čovjeka peru. On je onaj koji je naučio čovjeka ono što nije znao*.[•8] To znanje, koje nam dolazi odozgo je najviše i najuzvišenije znanje, znanje koje je sadržano u Božanskom duhu što ga je Svevišnji udahnuo čovjeku kako bi bilo na dohvatu njegovom umu, umu koji potrebuje prosvjećeno pouzdanje u sebe kroz pouzdanje u Svevišnjeg Boga. … *Učeni ljudi imaju najvišu svijest o Bogu*.[•9] To je ono stanje kad se „znanje“ pretvara u „vjerovanje“, jer znanje (*'ilm*) je isto što i vjera (*īmān*), dok je neznanje isto što i nevjera (*kufr*).[•10]

[•5] Koliko mi je poznato niko dosad nije napravio ovakvu paralelu između fundamentalnog razumijevanja vjere, **al-fiqh al-akbar**, i najbolje primjene u praksi vjere i morala, ***al-fiqh al-afdal***. Možda se iz ovog našeg izlaganja pročuje i prihvati ova sintagma (***al-fiqh al-afdal***), kao praktična primjena vjere i morala u smislu usvajanja i prakticiranja moralnih vrlina (***fadilah*** pl. ***fada'il***), vrlina koje proizilaze iz fundamentalng razumijevanja vjere i uvjerenja *al-fiqh al-akbar*.

[•6] Razumijevanje je shvaćanje nečega unutarnjega na temelju njegove izvanjske pojave, njime se opredmećuje duhovno na temelju naknadnog vlastitog iskustva. Proces razumijevanja kreće se u hermeneutičkom krugu u kojem se pojedinačno mora tumačiti iz cjeline, a cjelina iz pojedinačnoga. Hermeneutički krug, „teorem“ hermeneutičke teorije interpretacije, postavio je njemački teolog F. Schleiermacher (1768.-1834.) u polemici s dotadašnjom tehnikom komentiranja tekstova. Prema njemu se izdvojena mjesta teksta mogu valjano razumjeti samo iz njegove cjeline, a ta se cjelina opet može dokučiti samo intuitivnim povezivanjem njezinih dijelova, tzv. divinacijom.

[•7] ***Al-akbar***, superlative od arapskog pridjeva ***kabir,*** veliki.

[•8] ***Kur'an***, 96:1-5.

[•9] ***Kur'an***, 35:28.

[•10] Zanimljivo je da ni u bosanskom ni u grčkom jeziku nema korjenite riječi za „nevjeru“, već se mora dodati negativni

prefiks „ne“ na imenicu „vjera“, „(ne) vjera“, u slučaju bosanskog, a u slučaju grčkog jezika mora se dodati negativni prefiks „a“ na imenicu „teizam“, „(a) teizam“, da bi se izrazio negativan odnos prema Bogu, odnosno vjeri uopće. To je tako zato što je vjera korjenito, prirodno stanje svakog čovjeka, dok je (ne)vjera vještačko stanje, koje se kod čovjeka formira iz raznoraznih razloga. No, prirodno stanje „vjere“ ostaje nepromijenjeno, tj. vjera je konstantna pojava u ljudskom srcu, kao što su sunce i mjesec konstantna pojava u prirodi.

I dok pobožno prima i usvaja vrijednosti govora, znanja, spoznaje – informacije, koja mu dolazi odozgo, čovjek je slobodan da se koristi i svojim osjetilnim spoznajnim mogućnostima – vidom, sluhom, dodirom, okusom i mirisom, mogućnostima koje mu se nude odozdo, pa je, stoga, razumljivo šta je sintagma *al-fiqh al-akbar* za fundamentalno razumijevanje vjere i morala zamijenjena za sintagmu *usul al-din*, skrečući time pažnju da je ljudsko iskustvo u vjeri i moralu, iskustvo koje mu dolazi odozdo i ide prema gore važno kao što je i mudrost, koja mu silazi odozgo prema dolje. *Asl* (pl. *usūl*) je arapski termin, koji upućuje na korijen, koji klije iz zemlje, tj. odozdo, dok termin *al-akbar* upućuje na ono što je visoko ili uzvišeno gore. Pravi izazov za čovjeka je u tome da se nađe pravi spoj između Božanske mudrosti koja mu dolazi odozgo i njegovog iskustva, koje mu se nameće odozdo. Dakako, čovjekov je veliki promašaj ako zanemari mudrost, koja mu se nudi odozgo u korist iskustva, kojemu se nameće odozdo, odnosno ako zanemari svoje vlastito iskustvo, jer nije pravilno shvatio Božansku mudrost.

[•11] Dostupno na: https://pubweb.carnet.hr/hdff/2014/09/29/dokaz-krize-fundamentalne-fizike/. Posledniji put posjećeno 15.02.2020.

Ako fizičari danas govore o „krizi fundamentalne fizike„[•11] zato što imaju problem sa terminologijom, što im se ne dâ spoznati granice Svemira, ne dâ se ustanoviti nastanak života i razuma, zato što osjećaju da imaju bankrot razuma, te zato što im je još uvijek nepoznata bît Svemira, šta onda reći za teologe, koji se već odavno suočavaju sa „krizom fundamentalne vjere“, ali na obrnut način u smislu da se na fundamente vjere pozivaju oni koji nemaju ni truna čistog duha, ni truna zdravog uma, ni truna plemenitog srca od fundamentalne vjere i morala. No, oni se lažno pozivaju na fundamente vjere upravo zato što o fundamentalnim vrijednostima vjere i morala nisu na vrijeme istinski progovorili oni koji su trebali, a to su oni koji se pozivaju da su Božiji namjesnici ili zastupnici na zemlji.

Svevišnji Bog jest najavio melekima da će postaviti *khalīfu*, „namjesnika“ ili „zastupnika“ na Zemlji, ali nije rekao čijeg: „**Doista, Ja ću na Zemlji postaviti**

namjesnika“ („**Innī džā'lun fī al-erdi khalīfah**“).[•12] Kao što vidimo, Svevišnji Bog nije rekao postavit ću Mog namjesnika ili zamjenika na Zemlji, već je samo rekao postavit ću *khalīfu*, namjesnika ili zamjenika. Iz kur'anskog konteksta se može razumjeti da je riječ o čovjeku, ali, također, iz konteksta *tevhīda*, jednobožanske ideje, ne smije se razumjeti da Svevišnji Bog ima *khalīfu*, „namjesnika“ ili „zamjenika“ na Zemlji. Ako bi Bogu trebao osobni zamjenik na Zemlji, onda bi to bio Njegov Vjesnik (*al-nebijj*) i Njegov Poslanik (*al-resūl*); onda bi se Muhammed alejhisselam zvao, a ko bi drugi, *Khalīfetullah*, „Božiji Namjesnik“, a ne samo *Nebiyyullah*, Božiji Vjesnik i *Resūlullah*, Božiji Poslanik. Dakle, čovjek nije ni Božiji namjesnik, ni Božiji zastupnik na Zemlji, jer Svevišnji Bog, neka je hvaljen i slavljen, nema ni namjesnika, ni zastupnika, ni partnera, ni druga, ni bilo koga, ni bilo šta što je slično Njemu: „Ništa i niko nije sličan Njemu“, („**lejse ke mislihī šej'un**“)[•13]. I sama pomisao da Svevišnji Bog ima bilo koga ko Mu je ravan, (a zamjenik ili namjesnik ili zastupnik mora biti na neki način nalik na onoga kojeg zamjenjuje, koji može biti na njegovom mjestu, koji ga zastupa), izvodi čovjeka iz zone *tevhīda*, jednobožanske doktrine, koja je u islamu *sine qua non*. S pravom se pitate kako je onda bilo moguće da se u islamskoj tvrdoj tradiciji usvoji mišljenje o čovjeku *khalīfi*, „Božijem zamjeniku“, na Zemlji a da se niko ne upita da li je to u duhu tvrdog *tevhīda*, na kojem islam toliko insistira? Nije to čudno. Ljudski um se vremenom navikne na „ukočene istine“, koje ga onda koče da se kreće. A vjera je, često, najsigurniji zaklon za ukočeni ili zakočeni um da u njoj mirno spava ili spokojno ljenčari. To, naravno, nije naum čiste vjere. Naum čiste vjere je da istinu otkoči, da istinu pokrene, da istinu okrene prema svjetlu da je aktivni um jasno vidi. Oni koji zatvaraju istinu u svoje zakočene umove, ostavljaju prostor lažima da se slobodno kreću i pokreću lažne slike o svemu što nije istini na dohvatu. Istina mora biti slobodna, mora biti oslobođena, mora biti pokretna, mora plivati kao što sve pliva u kosmosu („**ve kullun fī felekin**

[•12] *Kur'an*, 2:30.

[•13] *Kur'an*, 42:11.

jesbahūn“).[•14] Nije problem u istini, koja je ionako slobodna, jer jedino tako može biti istina. Problem je u neslobodnom ljudskom umu, koji se boji slobode zato što sloboda zahtijeva da se um otvori prema istini makar gorka bila. Laž je slatka, ali samo na početku. Na kraju laž postaje gorča nego istina – na početku. Zato, kad god se um zatvori, znaj da je okusio slatku laž na početku. Ali, i kad god se um otvori, znaj da je osjetio pravu istinu. Najgore je kad um zakasni, kad ga vrijeme pokosi zato što nije shvatio da je vrijeme kretanje (*harekeh*) u kojem je Božiji blagoslov (*berekeh*).

[•14] *Kur'an*, 36:40.

II

Kur'an ovako definira islam: – *Uistinu, Allahov dīn, vjera ili religija je islam.*[•15] Na temelju ovog kur'anskog *āyeta*, teološka misao u islamu kreće se oko termina *dīn*, što je u arapskom jeziku opći naziv za „religiju". Međutim, ovaj termin znači mnogo više od zapadne ideje o „crkvi" ili institucionalnoj religiji. Korijen arapske riječi *dīn* ima četiri primarna značenja:

- međusobnu ugovornu ili zavjetnu obavezu;
- priznavanje ili predanost;
- pravnu vlast ili vlast prava;
- prirodnu sklonost ili težnju. Na primjer, glagol *dāna*, koja se odnosi na *dīn*, znači „biti dužnik".

Ovaj termin ima zbir značenja koja se odnose na dug. Slično, pridjev radni *dā'in* označava i dužnika i povjerioca, tj. kreditora. Biti dužnik znači biti obavezan slijediti, odnosno poštivati, sva pravila, naloge i običaje koji pokrijavu zaduženost. Imati dug pretpostavlja, također, obavezu, koja se u arapskom jeziku izražava terminom *dayn*. Zaduženost može uključivati i formalni sud (*daynūna*) ili presudu (*idāna*), a to su termini koji se odnose na obavezu pokrivanja duga ili ispunjavanja ugovora. Poslovni život, koji se uglavnom bazira na odgovornosti ispunjavanja ugovornih obaveza i dugova, smješten je u gradu, koji se u arapskom jeziku naziva *medīna*. A grad ima sudiju, gradonačelnika ili guvernera, gdje se svaki od njih može nazvati *dayyān* (baš kao i u hebrejskom). U islamu, pripadnost zajednici, bilo kao familiji, plemenu ili urbanoj skupini, predstavlja fundamentalnu ljudsku okolnost. Koncept civilizacije u islamu je oduvijek bio povezan s idejom grada. Zato nije neobično da se arapski termini za civilizaciju izvode iz ovog

[•15] *Kur'an*, 3:19.

korijena: *tamaddana* znači „graditi ili osnivati gradove“, „oplemeniti“ ili „civilizirati“, dok je *tamaddun* uobičajeni arapski termin za „civilizaciju“.[•16]

Islamska teologija dokazuje da je imati religiju – u smislu *dīna* – prirodna ljudska okolnost. U *dīnu* islama, koncept religije pokriva ideju obaveze ili dužnosti, odnosno duga ili zaduženosti, zatim pokriva priznanje duga te zahtjeva da se dug ispuni. To uključuje još dva dodatna koncepta, a to su odgovornost i recipročnost. Ljudsko biće je dužno Allahu, Jednom Bogu, za stvaranje, za opskrbljivanje i za održavanje njegove egzistencije.[•17] Prema kur'anskom učenju svaki čovjek mora znati i priznati svoj dug prema Bogu u samoj bîti svoga bića. Ovaj dug je izražen u Kur'anu[•18] kao praiskonski ugovor ili zavjet (*'ahd* ili *mīthāq*), koji je ustanovljen između čovječanstva i Stvoritelja prije nego se čovječanstvo smjestilo na zemlju: … *I kada je tvoj Gospodar izveo njihove potomke od Ademove djece, dao je da posvjedoče o sebi samima, rekavši: „Nisam li Ja vaš Gospodar“? Oni su odgovorili: „Da, mi to svjedočimo“. To je zato da ne biste rekli na Sudnjem danu da ste bili neupućeni.*[•19]

Budući da ljudsko biće ima dug prema Bogu Svevišnjem kojeg ne može nikad isplatiti, Kur'an predstavlja indvividualnog vjernika kao „roba Božijeg“ (*'abd Allāh*). Ovaj termin, u muškom (*'abd Allāh*) ili u ženskom rodu (*amat Allāh*), tradicionalno se smatra kao najčasnije ime, kojeg jedan musliman, muslimanka, može nositi kao izraz najjasnijeg islamskog identiteta. Budući da individua, muškarac i žena, duguje Bogu Svevišnjem za samu svoju egzistenciju, ona zna da je, ona sama, supstanca svog vlastitog duga. Stoga, jedini način da se ona (individua) može odužiti Bogu Svevišnjem jeste da se dadne ili predadne službi svog Stvoritelja i preda zapovijedima Božijim. A čin samovoljne, miroljubive predanosti Bogu Svevišnjem je ono što se misli pod terminom i pojmom islam. Osoba koja se dragovoljno i miroljubivo predaje Bogu Svevišnjem zove se *musliman*, odnosno *muslimank*a, što doslovno znači „miroljubivi čovjek“…[•20]

[•16] Uporedi: Cornell, J. Vincent: ***Mysticism and Identity : The Case of Islam.*** (Uvodni članak na osmom susretu „Vijeća religijskih lidera“ u organizaciji Elijah Inerfaith Institute, održanog u Španjolskoj krajem 2018).

[•17] ***Ibid***.

[•18] ***Kur'an***, 2 : 245.

[•19] ***Kur'an***, 7 : 172.

[•20] Uporedi: Cornell, J. Vincent: ***Mysticism and Identity : The Case of Islam...***

II

Dakle, islam je u bîti transakcioni *dīn*, religija, ali ne u jednom pravcu, jer odgovornost ljudskog bića da zna, prizna i vraća svoj egzistencijalni dug Bogu Svevišnjem pretpostavlja određenu mjeru reciprociteta od Svevišnjeg Boga. U ekonimiji islamske moralne teologije, može se reći da Svevišnji Bog „duguje" ljudskom biću pošten povrat za pobožnost[•21] ... *Ko je taj koji će Allahu drage volje zajam dati, pa da mu ga On mnogostruko vrati*?[•22] – Allah postavlja pitanje u Kur'anu.

Kur'an je jasan o tome da „zajam" Allahu nije samo u pobožnosti, već i u darežljivosti: … *Doista, Mi ćemo olakšati put do spasenja onoj osobi koja iz pobožnosti daje ili dijeli od sebe drugima i na najbolji način svjedoći. A onoj osobi koja je pohlepna i škrta i koja misli da je dovoljna samoj sebi te odbacuje ono što je najbolje, Mi ćemo olakšati put do prokletstva*[•23].

Vjera (*al-īmān*) je živa riječ o Bogu, a dogma je usvojena i nasljeđena misao o vjeri. Vjera je osobno iskustvo, a dogma je naučeno vjerovanje. Vjera je prirodno stanje duše, a dogma je vještačko stanje uma. Vjera osvjetljava dušu, a dogma zatamnjuje um. Vjera je duboki osjećaj duše, a dogma je plitko znanje uma. Vjera je čisto oko duše, a dogma je mutno oko uma. Vjera je prirodni moral, a dogma je vještačka dogmatika. Vjera se krije u srcu, a dogma se zatvara u umu. Vjera je samodokaziva istina, a dogma je nedokazivo vjerovanje. Vjera je ljubav u Boga, a dogma je strast u egu. Vjera je otvoreni put, a dogma je ćorsokak. Vjera je sloboda duše, dogma je ropstvo uma. Vjera je odvežljaj duše, a dogma je zavežljaj uma. Vjera je jasna, dogma je zbunjujuća. Vjera je spas, a dogma...?

Muslimanska *'ulema* je jasno rekla: *taqlīd*, nasljedna ili tradicionalna misao u pravu (*fiqh*), je dopuštena, dok je *taqlīd* u vjerovanju nedopustiv. U *fiqhu*, islamskom pravu, ne može biti svako *mudžtehid*, „samostalni mislilac".

[•21] *Ibid*.

[•22] *Kur'an*, 2:245.

[•23] *Kur'an*, 92: 5 -10.

Mudžtehid može biti samo onaj koji je svojim znanjem i praksom dokazao da je dostojan da ga se slijedi u pravnom mišljenju i pravnoj praksi. Prema tome, svi oni koji nisu dosegli status *mudžtehida*, kredibilno-samostalnog pravnog mislioca, su automatski *muqallidi*, sljedbenici pravnog mišljenja i pravne prakse nekog od *mudžtehida*. U vjerovanju je drugačije. Svako je obavezan da bude *mudžtehid* u smislu osobne spoznaje vjere i vjerskog učenja. Niko ne smije biti *muqallid*, „slijepi sljedbenik", u vjerovanju zato što svako mora doživjeti i živjeti vjeru kroz vlastito iskustvo. Iskustvo vjerovanja u Boga je neprenosivo, nenasljedivo, neponovljivo i neotuđivo. Niko ne može živjeti tuđe iskustvo vjere. Niko nema pravo da se poziva na tuđe iskustvo vjerovanja sve dok to iskustvo vjerovanja sâm ne doživi i ne proživi.

Muslimanski teolozi, *mutekellimūni*, su teorijski odbacili *taqlīd*, nekritičko ili slijepo oponašanje u vjerovanju, ali u praksi nisu bili uvijek dosljedni. Oni su, u stvari, najveći krivci što je muslimanska vjera opterećena *dogmatsko-taqlīdskim* mišljenjem. Ovdje treba naglasiti da islam nije nikad osporavao slobodu osobnog iskustva vjere. Naprotiv, osobno iskustvo vjere je osnovni uvjet izvornosti i ispravnosti vjerovanja u islamu. Intelektualni i duhovni napor da čovjek osobno osjeti slast vjerske spoznaje nije samo poželjan, već je i obligatoran. Svako ponaosob mora se potruditi da se upozna sa svojm Stvoriteljem. Niko nikoga u tome ne može zamijeniti, niti iko može tuđe iskustvo vjere prepisati. To je jasno. No, problem u *'ilm-l-kelamu*, islamskoj teološkoj misli, nastaje onda kada se ne razumije razlika između "vjerovanja" i "pripadanja". Naime, vjerovati znači osjećati u sebi na sebi svojstven način onaj Božanski duh što nam ga je Bog darovao i tako nas učinio da budemo *insāni* za razliku od *meleka* i *džina*. Vjerovati znači na sebi svojstven način spoznati svoju vlastitu dušu, koja se hrani i brani iskonskim zavjetom Bogu (*qālu belā*)... Vjerovati znači na sebi svojstven način iskusiti slast vjere, koja se ne dâ opisati, ali se dâ sretno i radosno živjeti...

Pripadati nekome ili nečemu nije nužno ružno. Naprotiv, osjećaj pripadnosti grupi ili zajednici istomišljenika je blagodaran. Problem je, međutim, kad slijepo pripadanje postane jače od razumnog vjerovanja, kad pripadnik ili podanik slijepo slijedi svog vođu, koji mu ne dopušta da doživi vlastitu spoznaju, već ga navodi da bespogovorno slijedi njegovu spoznaju vjere, koja može biti samo njegova i ničija više. Vođa je obično mudrac, koji svog slijepog pripadnika ili podanika navodi da vidi samo njegov prst dok mu pokazuje na Mjesec. Čovjek u bîti nije glup. Čovjek je dovoljno mudar da može da vidi Mjesec svojim vlastitim okom. Nije mu potreban prst mudraca da mu to pokaže. Vjera nije ničiji plijen. Vjera je svakome dâr, kojeg treba uzeti na početku i čuvati za kraj. Dâr prirodne vjere se ne mijenja za vještački "dâr" dogme, jer dogma zatvara um, a vjera um otvora da pogleda istinu… *Pogledajte to što je na nebesima i na Zemlji!*[•24] – *Putujte svijetom i pogledajte kako je Allah počeo stvaranje svijeta iz ništa!*[•25] *…Pogledajte kako su završili pokvarenjaci!*[•26] *… Pogledajte kako su završili lažljivci!*[•27] *…Pogledajte kako su završili kriminalci*![•28]

Zadatak svih Božijih vjesnika vjere bio je da oslobodi čistu vjeru od zagrljaja prljave dogme. Nuh, a.s. je imao najteži zadatak. Morao je spasiti čistu vjeru u duši i tijelu cijelom čovječanstvu; Ibrahim, a.s., je morao osloboditi čistu vjeru od slijepe dogme svoga oca Azara; Musa, a.s., je morao pobijediti čistom vjerom nečistu faraonovu dogmu; Isa, a.s., je morao dokazati da dogma ubija, a čista vjera da obnavlja život na nebu i na zemlji; Muhammed a.s., je, po Božijem *emeru*, upalio posljednje svjetlo, koje treba da rastjera dogmatsku tamu. To svjetlo još uvijek sja svijetom unatoč dogmatskim tamnim oblacima, oblacima koji nisu mimoišli ni čisto nebo islama. Vještina današnje muslimanske *'uleme* ogleda se u njihovoj spremnosti i sposobnosti da se oslobodi prsta pripadnosti, prsta koji im smeta da vide čisti sjaj islama na Zemlji, kao što vide svojim golim okom čisti sjaj Mjeseca na nebu. Muslimanska *'ulema* mora imati svoj vlastiti prst, koji će pokazati na Mjesec onima koji su slijepi kod očiju, gluhi kod ušiju

•24 ***Kur'an***, 10:102.
Kad god učim ovaj kur'anski ajet prisjetim se priče kad je Nikola Kopernik (1473-1543), poljski astronom, ponudio svom kolegi svećeniku da pogleda svojim očima kroz teleskop dokaz za njegovu teoriju o tome da se Zemlja okreće oko Sunca (heliocentrizam), a ne Sunce oko Zemlje (geocentrizam). Svećenik nije smio to pogledati iz straha da neće izgubiti "vjersku dogmu". U tome je magična moć dogme - da održava vjeru u nevjerovatno, pa čak iako je apsurdno. O tom fenomenu ljudske svijesti kršćanski apologeta Tertulijan (160.-222.) je izrekao čuvenu dogmu: *Credo quia absurdum est* ("Vjerujem jer je besmisleno"). Povod za ovu dogmu bilo je pitanje oko Isaove a. s., smrti i proživljenja. Ljudski um ne može pojmiti da je Svemogući Bog imao sina kojeg je neko mogao ubiti.

•25 ***Kur'an***, 29:20.

•26 ***Kur'an***, 7:86.

•27 ***Kur'an***, 16:36.

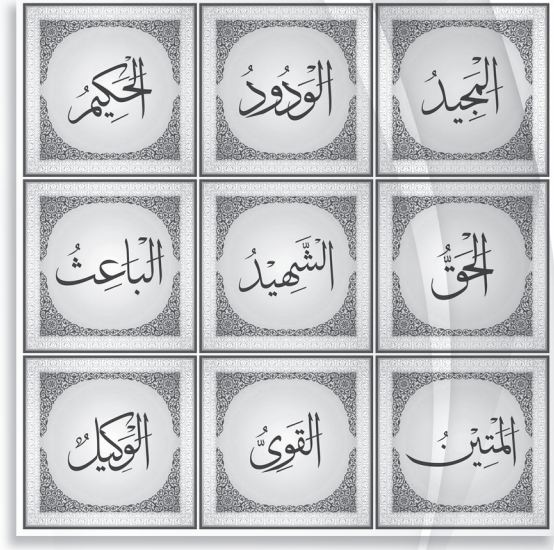
•28 ***Kur'an***, 27:69.

i glupi kod pameti. Nisam siguran da je muslimanska *'ulema* svjesna svoga zadatka, ali jesam siguran da je sjeme čiste vjere islama, bez dogmatskih primjesa, čuvano, sačuvano i kao takvo će biti sigurno zauvijek očuvano. *Bog je objavio čistu vjeru i, zato, On čuva njenu čistoću*.[•29] Dakle, Svevišnji Bog ne traži od ljudi da se brinu o Njegovoj čistoj vjeri, već Bog Milostivi očekuje od ljudi da se brinu o sebi i svojoj sudbini, koja ovisi o njihovoj svijesti o potrebi da budu u čistoj vjeri, koja ih liječi od opake bolesti besmisla i beznađa.

Božiji vjesnici i poslanici nisu bili ni teolozi ni dogmatičari. Oni su bili liječnici bolesne ljudske duše. Njihovi pravi lijekovi za oboljelu dušu čovječanstva važe kako nekada tako i sada. Mnogo je bakcila danas u svijetu koji truju ljudsku dušu. Ljudima se nude lažni lijekovi, obično u omotu lažnih dogmi, dogmi koje umjesto da liječe, još više pogoršavaju bolest duše. Uistinu, ljudska duša je danas jako zbunjena. Sve joj je kao na dohvatu, a opet ništa u sebi nema što je čini ispunjenom. Pusta je i prazna od smisla i sreće. Niti je materijalno bogatstvo usrećuje, niti je siromaštvo drugih unesrećuje. Ljudska duša je u najgorem stanju otkad zna za sebe. Niti je ljudska sreća uzbuđuje, niti je ljudska nesreća iznenađuje. Ljudska duša je danas ravnadošna prema svemu što se oko nje događa. Nije sposobna da definira ni sebe, ni ono što se događa oko nje. Bezosjećajna je ljudska duša, koja gleda kako se ubija nevina čovjeka, koja šuti dok posmatra patnju djeteta, koja ne čuje plač sirijskog dječaka i djevojčice. Bolesna je ljudska duša, koja laž naziva istinom, a istinu proglašava lažnom. Nemilosrdna je ljudska duša, koja nema riječi utjehe za žrtve Genocida. Jadna je ljudska duša, koja nema ni srca ni uma. Sretna je ona ljudska duša, koja zna da se sve na kraju vraća Svevišnjem Bogu, koji sve vidi i sve zna. ***Svi putevi vode prema Bogu iako su neki od njih krivi...!***[•30]

[•29] *Kur'an*, 15:9.

[•30] *Kur'an*, 16:9.

Svi putevi vode prema Bogu
iako su neki od njih krivi...!